

Remissvar över Rättssäkerhetens pris (SOU 2025:111)

JU2025/02525

Institutet för mänskliga rättigheter (institutet) inkommer härmed med remissvar över betänkandet **Rättssäkerhetens pris (SOU 2025:111)**.

Sammanfattning

Rätten till en rättvis rättegång och tillgång till rättvisa är centrala aspekter av effektiviteten i rättssystemet och upprätthållandet av mänskliga rättigheter i praktiken. Betänkandet har behandlat ett antal viktiga frågor om det allmännas ansvar för att bidra till enskildas tillgång till ett kvalificerat och oberoende juridiskt biträde för att ta tillvara sina rättigheter inom domstolsprocesser. Institutet välkomnar att utredningen har haft begreppet ”access to justice” som en principiell utgångspunkt för dess överväganden och förslag samt konstaterandet att det processuella regelverket bör vara utformat så att enskilda tillförsäkras effektiva möjligheter att komma till sin rätt eller få sin sak prövad.

- Institutet tillstyrker förslaget om att bestämmelserna om vittnesförhör (36 kap. 17 § rättegångsbalken) och förhör med sakkunnig (40 kap. 10 § rättegångsbalken) kompletteras med en skrivelse om att en målsägande får ställa de frågor som har betydelse för dennes talan om enskilt anspråk.
- Institutet tillstyrker förslaget om att en allmän part i förvaltningsmål och domstolsärenden ska vara skyldig att ersätta en enskild parts rättegångskostnad, om det är oskäligt att den enskilde själv ska stå för kostnaden i vissa närmare angivna situationer. Detsamma gäller även förslaget om en liknande rätt till ersättning för rättegångskostnader i ärenden som handläggs i allmän domstol enligt lagen (1996:242) om domstolsärenden (ärendelagen).

- Institutet tillstyrker förslaget att rätten vid prövningen av om ett målsägandebiträde ska förordnas enligt 1 § 2 och 3 lagen (1988:609) om målsägandebiträde ska beakta om det finns ett behov av ett målsägandebiträde med hänsyn till målsägandens ålder, sjukdom eller funktionsnedsättning.
- Institutet tillstyrker förslaget om att inkomstgränsen för att komma i fråga för rättshjälp ändras från 260 000 kronor till ett belopp som motsvarar sju gånger prisbasbeloppet enligt 2 kap. 6 och 7 §§ socialförsäkringsbalken.
- Institutet tillstyrker förslaget och instämmer i bedömningen att det saknas skäl att undanta reglering av målsägandebiträdets uppgift att föra talan om mindre anspråk inom förenklade tvistemål som avskiljts från brottmålet enbart på grund av dess omfattning jämfört med ordinära tvistemål.
- Institutet tillstyrker förslaget att det vid prövning om rättshjälp ska göras ett avdrag för den som bidrar till underhållet av barn så att den beräknade årsinkomsten minskas med ett belopp som motsvarar 40 procent av prisbasbeloppet för varje barn.
- Institutet tillstyrker förslaget om en stärkt rätt till rättshjälp i förvaltningsmål genom att det vid bedömningen av en rättsökandes behov av juridiskt biträde enligt 7 § rättshjälplagen ska särskilt beaktas den rättsökandes personliga förhållanden och den rättsliga angelägenhetens beskaffenhet.

Övergripande betraktelser och synpunkter

Rätten till en rättvis rättegång och tillgång till rättvisa är centrala aspekter av effektiviteten i rättsystemet och upprätthållandet av mänskliga rättigheter i praktiken. Betänkandet har behandlat ett antal viktiga frågor om det allmännas ansvar för att bidra till enskildas tillgång till ett kvalificerat och oberoende juridiskt biträde för att ta tillvara sina rättigheter inom domstolsprocesser. Institutet välkomnar att utredningen har haft begreppet ”access to justice” som

en principiell utgångspunkt för dess överväganden och förslag samt konstaterandet att det processuella regelverket bör vara utformat så att enskilda tillförsäkras effektiva möjligheter att komma till sin rätt eller få sin sak prövad.

Utredningen har även konstaterat att rättssäkerhet både kostar och måste få kosta pengar. I ljuset av samhällsutvecklingen och den prognostiserat ökande repressionen¹ är det grundläggande att rättssäkerheten och rätten till ett effektivt och oberoende försvar samt dess finansiering upprätthålls.²

Utredningen har bedömt att de förslag som syftar till att skapa effektivitetsvinster i ersättningssystemet och kostnadsdämpande effekter på statens utgifter för rättsliga biträden sammantaget kommer att ha en betydande kostnadsdämpande effekt på anslaget för rättsliga biträden. Vidare har utredningen bedömt att flera förslag som syftar till att stärka enskildas processuella rättigheter i olika domstolsförfaranden, som förslagen om en stärkt rätt till målsägandebiträde, en utvidgad rätt till rättshjälp och införandet av en ny kostnadsreglering i förvaltningsprocesslagen, klart kommer att ha kostnadsdrivande effekter för det allmänna. Institutet konstaterar att det kommer vara viktigt att det avsätts de medel som behövs för att säkerställa åtaganden om mänskliga rättigheter som rätten till en rättvis rättegång och tillgång till rättsprövning och rättvisa. Många viktiga generella aspekter belyses i exempelvis allmän kommentar nr 32 om rätten till jämlikhet inför domstolar och tribunaler och en rättvis rättegång från FN:s kommitté för de mänskliga rättigheterna, de internationella principerna och riktlinjerna om tillgång till rättvisa för personer med funktionsnedsättning³ och Europarådets riktlinjer om rättshjälp⁴.

---

¹ Se t.ex. institutets remissvar angående En straffreform (SOU 2025:66), dnr. 3.2.1-441/2025, <https://www.regeringen.se/contentassets/1461a652d04741d694ce4431aa018187/institutet-for-manskliga-rattigheter.pdf>.

² Barnrättskommittén har rekommenderat Sverige att bredda villkoren för när en offentlig försvarare får utses för barn som åtalas för brott, i syfte att säkerställa att alla barn utan undantag skyndsamt tilldelas ett ändamålsenligt juridiskt ombud, CRC/C/SWE/CO/6-7 p. 45 (h).

³ [International Principles and Guidelines on Access to Justice for Persons with Disabilities | OHCHR](#).

⁴ [Legal aid - European Committee on Legal Co-operation](#).

Synpunkter på vissa av utredningens förslag

9.5.3 Målsägandens rätt att ställa frågor

Institutet tillstyrker förslaget om att bestämmelserna om vittnesförhör (36 kap. 17 § rättegångsbalken) och förhör med sakkunnig (40 kap. 10 § rättegångsbalken) kompletteras med en skrivelse om att en målsägande får ställa de frågor som har betydelse för dennes talan om enskilt anspråk. Förslaget kan stärka rätten för målsäganden, inklusive barn, att komma till tals i frågor som rör dem.

10.6.3 Rätten till målsägandebiträde för äldre personer

Institutet tillstyrker förslaget att rätten vid prövningen av om ett målsägandebiträde ska förordnas enligt 1 § 2 och 3 lagen om målsägandebiträde ska beakta om det finns ett behov av ett målsägandebiträde med hänsyn till målsägandens ålder, sjukdom eller funktionsnedsättning. I den fortsatta beredningen bör även funktionsrättskonventionens artikel 13 om tillgång till rättvisa och FN:s kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättning (FN:s funktionsrättskommittés) rekommendation om att ändra processrätten i syfte att säkerställa ålders- och funktionshindersspecifika åtgärder för tillgänglighet i rättsprocessen utan kostnad beaktas.⁵ Centralt i detta är funktionsrättskonventionens människorättsmodell som tydliggör att det är hinder i omgivningen som ska undanröjas och att det inte är begränsningar av individens förmåga som ska vara i centrum. Ett sådant skifte i perspektiv kan avgöra utformningen av regleringen och därmed tillämpningen eftersom det finns en risk att en förmågebaserad lösning istället får medicinsk eller paternalistisk karaktär.

11.5.2 Målsägandebiträdets behörighet i ett avskilt tvistemål om enskilt anspråk

Institutet tillstyrker förslaget och instämmer i bedömningen att det saknas skäl att undanta reglering av målsägandebiträdets uppgift att föra talan om mindre

---

⁵ CRPD/C/SWE/CO/2-3 p. 30 (a).

anspråk inom förenklade tvistemål som avskiljts från brottmålet enbart på grund av dess omfattning jämfört med ordinära tvistemål.

12.7.3-7 Utformningen av en reglering av det allmännas kostnadsansvar i förvaltningsmål mm

Institutet tillstyrker förslaget om att en allmän part i förvaltningsmål ska vara skyldig att ersätta en enskild parts rättegångskostnad, om det är oskäligt att den enskilde själv ska stå för kostnaden i vissa närmare angivna situationer. Som konstaterats i avsnitt 12.7.2 i betänkandet bör en enskild part som har vunnit ett förvaltningsmål mot det allmänna ha rätt till ersättning för sina rättegångskostnader om kostnaderna har varit befogade med hänsyn till sakens beskaffenhet. Det är positivt att förslaget utformats efter en något mer generös tillämpning än vad som motsvarar en miniminivå utifrån det som utredningen bedömer vara Europadomstolens befintliga praxis, bland annat med hänvisning till de skäl som utredningen angett, men även t.ex. FN:s funktionsrättskommitté observationer om finansiella barriärer för juridisk representation.⁶ Institutet tillstyrker även förslaget i avsnitt 12.7.7 om att det i ärendelagen tas in en regel som anger att en allmän part är skyldig att ersätta en enskild parts rättegångskostnad, om det är oskäligt att den enskilde själv ska stå för kostnaden.

Samtidigt vill institutet rikta uppmärksamhet mot att dessa allmänt hållna kriterier kan leda till en oförutsägbar rättstillämpning och att enskilda som önskar eller faktiskt anlita rättsligt biträde kan få svårt att förutse om uppkomna kostnader därav kommer att ersättas. Det riskerar att hindra personer, särskilt mindre bemedlade, från att begära rättsligt biträde i olika lägen. Därmed finns det anledning till att överväga om det i den fortsatta beredningen kan preciseras något mer i vilka lägen som regeln ska kunna ge ersättning för rättegångskostnader. Det kan eventuellt göras tydligare att regleringen kan omfatta exempelvis socialförsäkring, stöd och service till personer med funktionsnedsättning, rätten till en adekvat levnadsnivå (t.ex. genom ekonomiskt bistånd) eftersom de generellt är av relativt komplex beskaffenhet och att de har stor betydelse för den enskildes rättigheter.

---

⁶ CRPD/C/SWE/CO/2-3 p. 29 (c).

Det finns även skäl att utreda om regeln kan utökas till att, i likhet med regleringen i 43 kap. skatteförfarandelagen (2011:1244), omfatta även kostnader som uppstår i samband med förfarandet vid förvaltningsmyndighet som hanterar nyss nämnda ärendetyper där ärendena kan vara komplexa, röra oklara rättslägen och kräva mycket av den enskilde.

13.8 Om rättshjälp

Institutet tillstyrker förslaget i avsnitt 13.8.1 om att inkomstgränsen för att komma i fråga för rättshjälp ändras från 260 000 kronor till ett belopp som motsvarar sju gånger prisbasbeloppet enligt 2 kap. 6 och 7 §§ socialförsäkringsbalken. Det är en förbättring, men den kommer inte lösa alla situationer där enskilda skulle behöva rättshjälp eller annat stöd för att kunna driva sin sak med kvalificerat juridiskt ombud. Institutet erinrar om de begränsningar som rättshjälpen har och den effekt det kan få för enskilda som avhålls från att anlita ett rättshjälpsbiträde och driva sin sak rättsligt.⁷ FN:s funktionsrättskommitté har rekommenderat Sverige att se över rättshjälpslagen och undanröja finansiella barriärer för juridisk representation.⁸ Motsvarande analys skulle behöva fördjupas i relation till förslagen i avsnitt 13.8.3 om rättshjälpsavgifter.

Institutet tillstyrker även förslaget i avsnitt 13.8.4 om att det ska göras ett avdrag för den som bidrar till underhållet av barn så att den beräknade årsinkomsten minskas med ett belopp som motsvarar 40 procent av prisbasbeloppet för varje barn. Det bedöms kunna påverka barnets materiella situation genom att föräldrarnas ekonomi kan stärkas något genom förslaget. Det kan ha positiv bäring på barnets rätt till social trygghet enligt FN:s konvention om barnets rättigheters (barnkonventionen) artikel 26 och rätt till den levnadsstandard som krävs för barnets fysiska, psykiska, andliga, moraliska och sociala utveckling enligt barnkonventionens artikel 27.

Institutet tillstyrker förslaget i avsnitt 13.8.7 om en stärkt rätt till rättshjälp i förvaltningsmål genom att det vid bedömningen av en rättsökandes behov av

---

⁷ Se t.ex. allmän kommentar nr 32 om rätten till jämlikhet inför domstolar och tribunaler och en rättvis rättegång från Kommittén för de mänskliga rättigheterna, p. 11.

⁸ CRPD/C/SWE/CO/2-3 p. 30 (c).

juridiskt biträde enligt 7 § rättshjälpslagen ska särskilt beaktas den rättssökandes personliga förhållanden och den rättsliga angelägenhetens beskaffenhet. Samtidigt kan vissa osäkerheter kring hur regeln förutses tillämpas i praktiken lyftas. Exempelvis är det svårt för den enskilde att förutse när den kommer kunna uppfylla kriterierna genom att de personliga förhållandena och den rättsliga angelägenhetens beskaffenhet föranleder att rättshjälp kan beviljas. Vidare är det inte klarlagt hur väl ordningen kommer att möta kravet i funktionsrättskonventionens artikel 13 om jämlik tillgång till rättvisa och FN:s funktionsrättskommittés rekommendation om en översyn av rättshjälpslagen som innebär att ekonomiska hinder för möjligheten att få ett rättsligt ombud undanröjs, särskilt såvitt avser förvaltnings- och diskrimineringsrättsliga mål.⁹ Dessa synpunkter bör tas vidare i den fortsatta beredningen av förslagen.

Ärendets handläggning

Detta remissvar har beslutats av direktören Fredrik Malmberg och föredragits av juristen Ola Linder. I den slutliga beredningen har även ställföreträdande direktör samt tillförordnad chef för enheten utredning och analys Charlotte Palmstierna och juristen Anna Nilsson deltagit.

Fredrik Malmberg, direktör

---

⁹ CRPD/C/SWE/CO/2-3 p. 30 (c).